

Vatansızlığın Önlenmesi Bağlamında Milliyet ve Vatandaşlık Temelli Yaklaşımlar Üzerine Bir İnceleme

Tuğba AYDIN HALISOĞLU¹

Öz

Kitlel göç hareketlerinin son yıllarda artması sebebiyle vatansızlığın önlenmesine yönelik çalışmalar da hız kazanmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler'in 2008 yılından itibaren vatansızlık kavramına daha sıklıkla değinmeye başladığı göz önüne alındığında, vatansızlığı önlemeye yönelik yaklaşımlar daha fazla tartışılır olmuştur. İnsan hakları, uluslararası hukuk, milliyet ve vatandaşlık gibi kavramlar üzerine yaklaşımlar geliştirilmiş ve her yaklaşım vatansızlığı önleme veya azaltma iddiası ile çözüm üretmeye çalışmıştır. Bu çalışmanın amacı, söz konusu yaklaşımlar bağlamında milliyet temelli ve vatandaşlık temelli yaklaşımları kavramsal çerçevede analiz etmektir. Bu amaçla milliyet temelli ve vatandaşlık temelli yaklaşımlar literatür incelemesi ile analiz edilmiş, her iki yaklaşımın haklar ve yasal tanıma bağlamında vatansızlığı önlemeye yönelik iddiaları kavramsal çerçevede değerlendirilmiştir. Çalışmanın nihai sonucu, vatansızlığın kitlel göçlerin yaşandığı bu dönemde acil önlem alınması gereken bir sorun olduğu, milliyet temelli yaklaşımın kapsayıcı vatandaşlık uygulamalarını vurgularken vatandaşlık temelli yaklaşımın ise vatandaşlığa geçişi kolaylaştırmaya ve yasal tanınırlığı artırmaya odaklandığı, mevcut vatandaşlık uygulamaları ve politikalarının vatansızlığı etkili bir şekilde önleyemediği ve bu sebeple daha sıkı uluslararası iş birliklerinin gerektiği yönündedir.

Anahtar Kelimeler: *Vatansızlık, Milliyet, Vatandaşlık, Düzensiz Göç, İnsan Hakları*

Jel Kodu: *F50, F59, J60*

A Review of Nationality-Based and Citizenship-Based Approaches to the Prevention of Statelessness

Abstract

As mass migration movements have increased in recent years, efforts to prevent statelessness have also gained momentum. Since the United Nations has mentioned the concept of statelessness more frequently since 2008, approaches to avoid statelessness have become more debated. Approaches have been developed on concepts such as human rights, international law, nationality, and citizenship, and each approach has tried to find solutions with the claim of preventing and reducing statelessness. This study aims to analyze nationality-based and citizenship-based approaches in the context of these approaches in a conceptual framework. In this study, nationality-based and citizenship-based approaches are analyzed through a literature review, and the claims of both approaches to prevent statelessness in the context of rights and legal recognition are evaluated in a conceptual framework. The final conclusion of the study is that statelessness is a problem that requires urgent measures in this period of mass migration, that the nationality-based approach emphasizes inclusive citizenship practices, while the citizenship-based approach focuses on facilitating naturalization and increasing legal recognition, that current citizenship practices and policies cannot effectively prevent statelessness, and that therefore closer international cooperation is required.

Keywords: *Statelessness, Nationality, Citizenship, Irregular Migration, Human Rights*

Jel Codes: *F50, F59, J60*

¹ Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Dr. Öğr. Üyesi, Tarsus Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mersin, Türkiye. E-posta: taydin@tarsus.edu.tr
Orcid No: 0000-0003-0572-2267

Atf/Citation: Aydın Halisoğlu, T. (2025), Vatansızlığın Önlenmesi Bağlamında Milliyet ve Vatandaşlık Temelli Yaklaşımlar Üzerine Bir İnceleme, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 27/1, s. 308-327.

Extended Abstract**Introduction**

Statelessness is a concept defined in international law through the UN Convention Relating to the Status of Stateless Persons, where a stateless person is someone not recognized as a national by any state. Statelessness can occur *de facto*, where an individual lacks citizenship of any state, or *de jure*, where an individual is not subject to any state's citizenship laws. The concept of statelessness can result from intentional or unintentional actions of the state, leading to exclusion from citizenship rights and impacting individuals' well-being, consciousness, and freedom, according to arguments in the literature. Among these, several factors, such as the emergence of nation states, national security concerns, gaps in international law, lack of documentation, discrimination, gaps in citizenship policy, colonial era policies, and climate change are identified as factors affecting the phenomenon of statelessness. While discussions on the intentional or unintentional effects of states on the phenomenon of statelessness remain important in the literature, states are considered as the primary actors that produce the concept of statelessness and directly or indirectly affect statelessness. Statelessness is also one of the concepts of irregular migration, which has an increasing characteristic in the global context. This concept, which has a dynamic character, can also refer to individuals being stateless either by birth or becoming stateless later due to reasons such as war, instability in the region, or gaps in citizenship laws. From 1.4 million stateless people in 2004 to 4.4 million in the last two decades, statelessness is a concept that requires national and international measures and cooperation. The aim of this study is to analyze nationality-based and citizenship-based approaches to preventing statelessness, as presented in the literature.

Method

This study is a theoretical study that analyzes nationality-based and citizenship-based approaches through a literature review. For this purpose, a review of national and international literature on the concept of statelessness and its consequences and prevention has been conducted, and the approaches to statelessness addressed by different country examples have been compiled through these studies.

Result and Discussion

The nationality-based approach highlights the impact of legal frameworks on statelessness, focusing on citizenship, nationality discrimination, and rights violations based on national identity. Critics argue against identity-based discrimination and marginalization in statelessness prevention. The citizenship-based approach focuses on transforming stateless individuals into citizens to enhance access to rights and prevent statelessness, supporting legal recognition and access to rights for all individuals. Advocates of a citizenship-based approach support policies empowering individuals to choose their citizenship status. Statelessness is viewed as a spectrum of rights access rather than just an issue of injustice. States can grant citizenship based on lineage or territory, with territorial citizenship emphasized for preventing statelessness.

A review of the literature reveals that there are many situations that lead to statelessness, but most of them occur due to nationality, either due to national identity or due to rigid citizenship practices to acquire citizenship. While the nationality-based approach argues for preventing discrimination based on nationality, the citizenship-based approach argues for preventing statelessness and facilitating access to rights through naturalization. What both approaches have in common is access to rights. However, while the nationality-based approach considers access to rights in terms of identity, the citizenship-based approach considers access to rights in terms of citizenship laws and practices.

In conclusion, the phenomenon of statelessness is criticized in the literature for being a concept produced by the state. There are discussions in the literature that the state intentionally or unintentionally produces statelessness through various practices, tools, and policies. To prevent statelessness, in addition to international cooperation, the most important duties and tasks are attributed to the nation-state, which is considered the primary actor in building statelessness. States have different citizenship practices according to their strategic priorities and political preferences. Some states may trigger statelessness by establishing strict rules based on nationality, leading directly or indirectly to discriminatory and exclusionary policies. This is where the nationality-based approach criticizes the implementation of discriminatory identity-based legislation based on the tension between state sovereignty and individual rights. Some states may create conditions of statelessness that deprive access to citizenship status or support. Therefore, the citizenship-based approach addresses citizenship practices in terms of access to rights and uses citizenship practices in the context of *jus soli* as a reference to prevent statelessness. Current practices, whether based on nationality or facilitating access to citizenship through amendments to nationality laws, are not as effective as desired in preventing statelessness. Both approaches may have political reservations on the part of States.

GİRİŞ

Vatansızlık, düzensiz göç literatüründe sıklıkla kullanılan kavramlardan biridir. Kavram yabancılar, mülteciler veya birden fazla vatandaşlığı olanlar gibi vatandaşlık kavramına karşıtlık oluşturan diğer kavramlara benzetmekle birlikte, yabancılar ve mültecilere göre farklı bir hukuki statü sağlayan, dolayısı ile bireyin bir devletin vatandaşlığını kazanma koşullarını sağlamadığı durumlarda ortaya çıkan bir statü olarak tanımlanmaktadır (Demirdelen, 2020:69-72). Genel olarak, bireyin herhangi bir devlet vatandaşlığında olmama durumunu ifade eden bu kavram, vatandaşlıktan yoksun olma durumunun çok daha ötesinde olumsuz sonuçlar yaratabilen bir içeriğe sahiptir. Bireyin belirli bir devlete olan aidiyetini içeren, onu belirli bir topluma veya millete ait kılan, bu sebeple bireyi diğer devletlerin vatandaşı olan yabancılardan veya hiçbir devletin vatandaşlığına sahip bulunmayan vatansızlardan ayıran bir hukuki durum olarak tanımlanan vatandaşlık kavramından bu yönü ile ayrılmaktadır (Erdem, 2010:3). Yani vatansızlık kural dışılık yaratan, özel düzenlemelerle çözüm gerektiren, yasal, siyasi veya fiili nedenlerle ortaya çıkabilen bir durumu yansıtmaktadır (Odman, 2020:145-146). Vatandaşlık, birey ile devlet arasındaki hukuki ve siyasi bağ olarak ele alındığında (Ünsal, 2023a:1352; Dolunay, 2016:379), vatansızlık kavramı vatandaşlığın yokluğu, fiili vatansızlık ve vatandaşlığın ispatlanamaması hallerinden biri olarak tanımlanmaktadır (Dolunay, 2016:379). Bir devletin vatandaşlığını kazanma koşulları ile ilintili olduğundan vatandaşlık düzenlemeleri ve vatandaşlık anlayışına indirgenmesi gereken bir kavramdır (Ünsal, 2023a:1349).

Bireyler vatansız doğabilmekte veya savaş, istikrarsızlık, iklim değişikliği ya da vatandaşlık yasasındaki boşluklar gibi birçok nedenle vatansız konumuna düşebilmektedir. Özellikle günümüzde kitlesel göç hareketlerinin artması ile vatandaşlığın belgelenmesi sürecinde yaşanan aksaklıklar veya bu sürecin kötüye kullanımı, vatansızlık sorununu daha da derinleştirebilmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne göre 2023 yılı itibari ile dünyada 4,4 milyon vatansız kişi bulunmaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), t.y.a). 2004 yılında bu oran 1,46 milyon kişi iken (Dyvik, 2024), yirmi yılda 4 kata yakın bir artış yaşanmıştır. Vatansız bireylerin sayısındaki bu artış, ulusal ve uluslararası düzeyde alınması gereken önlemleri gündeme getirmiştir.

Bu çalışma kapsamında, ulusal ve uluslararası düzeyde iş birliği ve önlem faaliyetlerine katkı sağlamak amacı ile sunulan vatansızlık yaklaşımlarından milliyet temelli ve vatandaşlık temelli yaklaşım ele alınmaktadır. Her iki yaklaşımın incelenmesinin temel nedeni, vatansızlığı yaratan birincil aktör olarak devlet faaliyetlerine odaklanması ve somut çıktılar üretebilmesidir. Çalışmanın ilk bölümünde vatansızlık kavramı, vatansızlığa yol açan sebepler ve vatansızlığın önlenmesi üzerine kavramsal bir çerçeve sunulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde ise milliyet temelli ve vatandaşlık temelli yaklaşımlar literatür incelemesi ile analiz edilmiş, ortak noktaları ve eleştirildikleri hususlar bağlamında değerlendirilmiştir.

1.VATANSIZLIK ÜZERİNE

1.1. Kavramsal Çerçeve

Vatansızlık kavramı, içeriği konusunda fikir birliğine varılan ancak uygulama sonuçları bakımından literatürde tartışılmaya devam edilen kavramlardan biridir. Uluslararası hukuk çerçevesinde genel kabul görmüş haliyle vatansızlık kavramı, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından 28 Eylül 1954 tarihinde kaleme alınan ve 6 Haziran 1960 tarihinde yürürlüğe giren Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin (Convention Relating to the Status of Stateless Persons) 1. maddesinde ele alınmıştır. Vatansız kişi, söz konusu Sözleşme'ye göre

“herhangi bir devlet tarafından kendi yasalarının işleyişi altında vatandaş olarak tanınmayan kişi” dir (The UN Refugee Agency, t.y:6). Bu ifadeye göre, vatansız bir kişi hiçbir bir devletin vatandaşlığını taşımayan kişidir. Başka bir deyişle vatansızlık, ulusal vatandaşlığa sahip olmama ve tabiiyetsizlik durumunu ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Cañas vd., 2022; Drakokhrust, 2023:61; Berki, 1948:168).

Vatansızlık durumu de facto ve de jure olmak üzere iki şekilde gerçekleşebilmektedir. De jure vatansızlık durumunda birey, hiçbir devletin vatandaşlığına tabi değildir (Ergül, 2012:219). Birleşmiş Milletler tarafından 1949 yılında yayınlanan “A Study of Statelessness” isimli çalışmada de jure vatansızlık yaratan durumlar bireye doğumla vatandaşlık verilmemesi, bireyin vatandaşlığını kaybetmesi ve yeni bir vatandaşlık kazanmadığı için bir devletin vatandaşı olmaması şeklinde tanımlanmıştır (UNHCR, 1949:7). De jure durumda vatansızlık, bir devletin iç hukukuna göre belirlenen resmi vatandaşlık bağının yokluğundan kaynaklanabilmektedir. De jure vatansızlık açıkça istenmeyen bir durum olmakla birlikte, uluslararası teamül hukuku ile tutarsız değildir. Uluslararası teamül hukuku, devletlerin vatandaşlık verme veya vatandaşlığı iptal etme konusundaki genel yetkisini tanımakta, bu nedenle bir devletin iç hukuku, yalnızca taraf devletler için bu statüyü değiştiren antlaşma yükümlülüklerine tabi olarak bir kişiyi kendi vatandaşlığından mahrum bırakabilmektedir (Shearer & Opekin, 2012:8).

De facto vatansızlık ise, vatandaşı olduğu ülkeyi terk eden bireyin vatandaşı olduğu devletin koruma ve yardım sağlamasını reddetmesi veya bireyin vatandaşı olduğu devletin yardım ve korumasından feragat etmesini anlatan, yani bireyin ulusal makamların koruma ve yardımından yararlanamama durumunu ifade eden bir kavramdır (UNHCR, 1949:7). Bu durumda bireyin belirli bir devletin vatandaşı olmasına rağmen siyasi sebeplerden dolayı devletin bireye diplomatik koruma sağlamayı ya da bireyin devletten koruma talep etmeyi reddettiği bir durumu yansıtmaktadır (Ergül, 2012:219). De facto vatansızlık, vatandaşlığa sahip olmanın getirdiği devlet desteği ve korumanın yokluğunu içeren (Buechel, 2022:238), bazı bireylerin veya azınlık gruplarının bir devletin vatandaşı olmalarına rağmen çeşitli nedenlerle vatandaşlıklarını anlamlı bir şekilde kullanmalarının imkânsızlığı veya isteksizliğini anlatan bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Bello, 2014:5).

Birleşmiş Milletler vatansızlığın ya doğuştan ya da sonradan kazanılan bir statü olduğu konusunda nettir. Basitçe ifade etmek gerekirse, bazı insanlar vatansız doğarken, diğerleri sonradan vatansız hale gelmektedir (UNHCR, t.y.a). Bello’ya göre (2014:5), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından vatansızlık de facto olarak tanımlanmakta ve bir devletin vatandaşı olan, ancak vatandaşlığını herhangi bir şekilde etkin olarak kullanamayan kişileri kapsamaktadır. Ancak, Birleşmiş Milletler tarafından de facto vatansız bireylerin de jure vatansız bireyler gibi muamele görmesi gerektiği de vurgulanmaktadır (Yıldız, 2021:320).

Vatansızlık kavramı, devletin kasıtlı veya kasıtsız olarak ürettiği bir sonuç olarak da ele alınmaktadır. Vatandaşlık yasalarından kaynaklanan boşluklardan ötürü teknik bir sorun olduğu, vatandaşlık yasalarının kullanımının bir sonucu olarak belirli grupların dışlandığı bir durum yarattığı (Petrozziello, 2019:137) veya vatansızlığın, sadece vatandaşlık haklarından dışlanmakla ilgili olmadığı, aynı zamanda insanların refahı, bilinci ve özgürlük kapasitesi üzerindeki etkisiyle de ilgili olduğu yönünde literatürde tartışmalar mevcuttur (Shearer & Opekin, 2012:8). Makalenin ilerleyen bölümlerinde bu durum detayları ile tartışılmıştır. Ancak özetle vatansızlık, birincil aktör olarak devlet eliyle kasıtlı veya kasıtsız olarak üretilen, haklar ve özgürlükler bağlamında sonuçlar yaratan bir durumu yansıtmaktadır.

Vatansızlık kavramı, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından zaman içinde yaşanan küresel ve bölgesel gelişmeler nedeni ile güncellenmiş ve içerik değişikliğine uğramıştır. Tablo 1, vatansızlık kavramına ilişkin yapılan bu güncellemeleri göstermekte ve Bello'nun Birleşmiş Milletler tarafından 1998-2013 yılları arasında yayınlanan belgelerde vatansızlık kavramının kullanımına dair içerik analizi ile elde ettiği görselleştirmenin orijinaline sadık kalarak aktarılmaktadır:

Tablo 1: Birleşmiş Milletler Kurumlarında Vatansızlık Kavramının Ele Alınması

Yıl	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi	Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
2000'e kadar	36	2	22	0
2001	35	1	15	0
2002	21	2	9	0
2003	24	1	19	0
2004	37	3	12	0
2005	35	0	16	0
2006	53	2	4	1
2007	70	2	3	26
2008	442	2	6	385
2009	392	5	2	339
2010	403	2	6	355
2011	51	0	0	25
2012	354	0	10	272
2013	316	12	3	260
1998-2013	2269	34	127	1663

Kaynak: Bello, 2014:6

Tablo-1 incelendiğinde, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği bünyesinde vatansızlık kavramının 2006 yılından itibaren tartışılmaya başlandığını, 2006-2013 yılları arasında ise toplamda 1663 kez kavrama ilgili belgelerde yer verildiği görülmektedir. Tablo-1'e göre vatansızlık kavramına belgelerinde en fazla yer veren birimin 2269 tekrar ile Birleşmiş Milletler Genel Kurulu olduğu görülmektedir. Bello'ya göre (2014:8). Birleşmiş Milletler, 2008 yılından bu yana vatansızlık kavramı üzerine daha derin bir siyasi söylem içerisindedir. Vatansızlık meselesinin bir uluslararası güvenlik meselesi mi yoksa insan güvenliği meselesi mi olduğu tartışmaları bu süreçte yoğunlaşmış ve üç farklı aşamadan geçmiştir. Buna göre, 2000-2004 yılları arasında güvenlik ve terörizm kavramsallaştırılmış, 2004-2007 yılları arasında uluslararası

güvenlik üzerine yeni söylem ortaya çıkarılmış ve 2008-2013 yılları arasında ise insani güvenlik paradigmasına doğru bir eğilim yaşanmıştır (Bello, 2014:8).

Sonuç olarak, 'vatansızlık' terimi, bir devletin yasalarına veya koşullarına göre vatandaş olarak kabul edilmeyen bireyleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu, dünya çapında milyonlarca insanı etkileyen, onların temel haklarını ve yasal olarak tanınmalarını engelleyen önemli bir sorundur. Vatansızlığa ilişkin uluslararası yasal çerçevelerin yetersizliği ise uluslararası korumadan yoksun bireyler için önemli bir zorluk teşkil etmektedir (Basu, 2022). Vatandaşlık ve devlet arasında yasal bir bağın olmaması olarak da tanımlanabilecek vatansızlık kavramı, bireyleri temel hak ve yetkilerden mahrum bırakan, ilgisizlik ve savunmasızlık durumunu teşvik eden çok önemli bir konudur (Ahmad, 2017:2).

1.2.Vatansızlığa Yol Açan Sebepler

Vatansızlığa yol açan sebepler, literatürde birçok faktör bağlamında ele alınmaktadır. Genellikle bir kişi doğumla veya sonradan kazanmak üzere bir vatandaşlık edinebilmektedir. Bununla birlikte, vatansızlık olgusuna ulus devletlerin ortaya çıkışı, ulusal güvenlik kaygıları, uluslararası hukuktaki boşluklar, belge eksikliği, ayrımcılık, vatandaşlık politikasındaki boşluklar, sömürge dönemi politikaları ve iklim değişikliği gibi bir dizi faktörün katkıda bulunabileceği unutulmamalıdır. Dolayısı ile vatansızlık kavramını tek bir faktör bağlamında analiz etmek yanlış olacaktır.

Devletlerin kasıtlı veya kasıtsız olarak vatansızlık olgusuna etkileri yönünde tartışmalar literatürde önemini korurken, devletler vatansızlık kavramını üreten ve vatansızlığa doğrudan veya dolaylı olarak etki eden birincil aktör olarak ele alınmaktadır. Devletler, birçok yönden vatansızlık olgusunu tetiklemektedir. Bunlardan ilki, tarihsel süreçte ulus-devletlerin yükselişidir. Mueser (2022:124), ulus-devletlerin yükselişini vatansızlığı etkileyen bir faktör olarak ele almakta, 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyılın başlarında vatansız insan sayısındaki önemli artışa değinmektedir. Mueser (2022:124), ulus-devletlerin kurulması sürecinin daha katı vatandaşlık yasaları oluşturulması ve bu sebeple bireylerin sınır dışı edilmesi ile sonuçlandığını ve bunun da vatansızlık vakalarında artışa yol açmış olabileceğini öne sürmektedir. Günümüz perspektifinden bakıldığında da yeni devletlerin ortaya çıkması ile sınırlar değişmekte, bu durum ise bazı grupların vatansız kalma ihtimalini artırmaktadır. Her ne kadar sınır değişikliği veya yeni bir devlet kurulması gibi sebeplerle ortaya çıkan yeni ülkeler vatandaşlık hakkı sunsa bile, bazı etnik ve dini azınlıklar söz konusu ülkeyle olan bağlarını kanıtlamakta zorlanabilmekte ve vatandaşlığın sadece soy bağı yoluyla kazanıldığı ülkelerde, bu durum vatansızlığın bir sonraki nesle aktarılmasıyla sonuçlanabilmektedir (UNHCR, t.y.a).

Ulusal güvenlik kaygıları ve ulusal güvenliğe zarar verme endişesi, vatansızlığa etki eden bir diğer faktördür (Ahmad, 2017:1). Devletler stratejik, ekonomik ve politik faktörlerin etkisi ile vatansızlaştırma politikası izleyebilmektedir. Bu politika kapsamında devletler belirli bir nüfusu dışlamak, milliyetçilik duygularını pekiştirmek, zorunlu göçle gelen ekonomik baskıları azaltmak (Rahman & Sakib, 2021:160) veya küresel insan hakları standartlarının egemenliğine veya ulusal çıkarına olumsuz etki ettiğine inandığı noktada (Hayden, 2008:253) bu politikaya başvurabilmektedir. Vatansızlaştırma politikaları, vatandaşlık parametrelerinin yeniden tanımlanmasına neden olmaktadır. Bu durum ise uluslararası yasal tanımanın yokluğu ile uluslararası ilişkileri etkilemekte ve vatansızlık olgusuna katkıda bulunmaktadır (Olaitan, 2023). Devletlerin egemenlik endişeleri de ulusal güvenlik kaygılarının temel sebepleri arasındadır. Devletlerin vatandaşlıkla ilgili uluslararası anlaşmaları özerkliklerine ve egemenliklerine yönelik bir tehdit olarak algıladıklarında, bu

uluslararası anlaşmalara uyma konusunda isteksiz olmaları sıklıkla karşılaşılan durumlardan biridir. Uluslararası sözleşmeler ile bir devletin hükümet politikalarında belirlenen öncelikler çakıştığında, ilgili sözleşmelere uyulmaması sonucunu doğurabilmektedir. Benzer şekilde, bir devletin stratejik çıkarlarına veya ittifak statüsüne bağlı olarak diğer devletlerle olan ilişkileri, bu uluslararası anlaşmalara bağlılıklarını etkileyen hususlardan biri olmaktadır (Basu, 2022).

Devletlerin çeşitli uygulamalar ile insan hakları ihlalleri gerçekleştirerek doğrudan veya dolaylı olarak vatansızlığı tetiklediği yönünde eleştiriler bulunmaktadır. Jain (2022:250-275) tarafından bu durum, devletlerin kasıtlı olarak üç ana kriter aracılığıyla vatansızlık yarattığı şeklinde ileri sürülmektedir. Bu kriterler kısaca ikamet süresi veya vatandaşlık başvurularının zamanlaması açısından zaman kriteri; toprak iddiaları veya coğrafi sınırlar açısından toprak kriteri ve son olarak, belirli nüfuslar için vatandaşlık başvurularının önüne engellerin konulduğu idari uygulamalar kriteri olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla Jain (2022:250-275), devletlerin bu üç kriter yoluyla dışlayıcı araçlar üretebildiği ve yasal belirsizlikler yaratarak kasıtlı olarak vatansızlığa katkıda bulunabildiğini iddia etmektedir.

Devletlerin dışlayıcılık yaratan araçlarından biri, belgelendirmedir. Belgelendirme, bireylerin herhangi bir devletle olan hukuki bağlarına dair sundukları bir kanıt olma yönüyle vatandaşlığı tesis etmenin önemli bir aracı olarak ele alınırken, bireyin kanıt sunamaması halinde vatansızlık riski yaratabilmektedir. Doğum belgesinin bir kişinin doğum yerinin ve ebeveynlerinin kimliğinin kanıtı olarak hizmet ettiği göz önüne alındığında, doğum kaydı eksikliğinin bireylerin vatansızlık riski altında olmasına yol açabileceğini belirtmek gerekmektedir (UNHCR, t.y.b:53).

Devletlerin kasıtlı vatansızlık yarattıkları yönündeki bir başka eleştiri, kimlik ve keyfiyet bağlamında da ele alınmaktadır. Rajan (2023:96), devletlerin kasıtlı eylemleriyle, özellikle kimlik faktörü açısından vatandaşlığı reddedebileceğini, din ve etnik köken gibi faktörler temelinde vatandaşlıktan keyfi olarak mahrum bırakabileceğini ve nüfusları vatansız hale getirmek için kasıtlı bir çaba içine girebileceğini ileri sürmektedir. Etnik köken veya din gibi kimliğe dayalı dışlama bağlamında çocukların ebeveynlerinin bilinmemesi veya uyruklarının bildirilememesi durumunda çocuklar vatansız doğabilmekte, bu suretle cinsiyete dayalı dışlama, çatışmalar nedeniyle yerinden edilme ve bireylerin belgelerini kaybetmeleri nedeniyle uyruklarını kanıtlamada yaşadıkları zorluklar, vatansızlığı şiddetlendirmeye ve ayrımcılığa dayalı uygulamalara neden olabilmektedir (Siddika, 2019:3). Birleşmiş Milletlere göre vatandaşlık kanunlarındaki cinsiyet ayrımcılığının çocuk vatansızlığının önemli bir nedeni olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmak ihmalkârlık olarak tanımlanmakta, bu sebeple, ebeveynleri vatansız, bilinmeyen, kayıp veya ölmüş olan çocukların vatansız kaldığı vurgulanmaktadır (UNHCR, t.y.a).

Devletlerin, kasıtsız olarak vatansızlık ürettiğine dair yaklaşımlar da mevcuttur. Petrozziello'ya göre (2019:137) devletler, istemeden de olsa vatandaşlarının kontrolü ile sonuçlanabilecek koşullar yaratabilmekte ve bu da potansiyel olarak bir tür kasıtsızlık olarak algılanabilmektedir. Özellikle vatandaşlık yasalarındaki boşluklar istemeden de olsa bu sonuca katkıda bulunabilmekte ve bu nedenle, vatandaşlık hukukundaki boşluklar göç eden veya sınır ötesi ilişkiler kuran bireyleri kasıtsız olarak etkileyebilmektedir. Vatandaşlık yasasındaki boşlukların yanı sıra, söz konusu kanunların belirsiz veya tutarsız olması, devletlerin kasıtsız vatansızlık yaratma durumlarına bir başka örnektir. Kimin vatandaşlığa uygun olduğuna dair net tanımlar içermeyen veya tutarsız bir şekilde uygulanan vatandaşlık kanunları, vatandaşlık konusunda keyfi kararlara yol açabilir. Buna ek olarak, güncelliğini yitirmiş yasalar nedeniyle bireyler vatansız kalabilmektedir. Vatandaşlık yasasındaki

belirsizliğin yarattığı sonuç, ülkenin bağımsızlığını kazanmasının ardından önemli sayıda Burkinabe kökenli bireyin vatansız kaldığı Fildişi Sahili örneğinde görülebilmektedir (Siddika, 2019:3-4). Vatansızlık riski, çelişkili vatandaşlık kanunlarının ortaya çıkma potansiyeli nedeniyle doğdukları ülkeden başka bir ülkeye taşınan bireyler için daha da artabilir. Örnek vermek gerekirse, yabancı bir ülkede doğan bir çocuk için o ülke doğuma dayalı vatandaşlığa izin vermiyorsa birey vatansız kalma riskiyle karşı karşıya kalabilir. Benzer durum, menşe ülkenin bir ebeveynin vatandaşlığını yurtdışında doğan çocuklarına devretmesine izin vermediği hallerde de geçerlidir (UNHCR, t.y.a).

Uluslararası hukuk, devletleri kasıtsız olarak vatansızlık yaratmaya iten sebeplerden bir diğeri olarak gösterilmektedir. Pudzianowska'ya göre (2017:16-17) uluslararası hukukun karmaşık yapısı, her ne kadar uluslararası anlaşma ve sözleşmelerde vatandaşlık tanımına değinilse de devletlerin bu kuralları nasıl yorumlayacağı ve uygulayacağına yönelik açık ve belirli kurallar içermemekte, dolayısı ile devletler arasında birbiri ile çelişen farklı uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple devletler, uluslararası standartlara uygun vatandaşlık yasalarının sonuçlarını tam olarak anlayamamaktadır. Bu süreç ise istemeden de olsa vatansızlığa yol açmaktadır. Ayrıca, vatandaşlık için evrensel olarak kabul edilmiş uluslararası standartların olmaması, farklı ülkeler arasında yasaların yorumlanma ve uygulanma biçiminde önemli farklılıklara yol açabilmektedir (Siddika, 2019:3). Aynı şekilde, uluslararası hukukun başarısızlığının da vatansızlık olgusuna katkıda bulunduğu ifade edilmektedir. Hanley'e göre (2014:322), devletlerin yeterli çözüm yolları sunmadan bireyleri vatandaşlıktan çıkarabilmesi istenmeyen bir sonuç yaratmakta ve bu durum vatansızlığı uluslararası hukuka entegre etmeyi zorlaştırmaktadır.

Sömürge politikaları, vatansızlığa etki eden bir diğer faktördür. Sömürge politikalarının ve sınır anlaşmazlıklarının zaman zaman bireylerin vatansız kalmasına neden olabileceği ihtimali bulunmaktadır. Örneğin, Fildişi Sahili'ne sömürge döneminden kalma zorunlu çalışma ve göçle ilgili koşullar nedeniyle yerleşen kişilerin, 1960 yılı sonrasında bağımsızlıkla birlikte vatansız kalmış olmaları bu durumu açıklamaktadır. Bugün bile vatansız kalan bu kişilerin torunlarının Fildişi Sahili uyruğu olmadan doğdukları bilinmektedir (U.S Committee for Refugees and Immigrants, 2024).

İklim değişikliğinin yerinden edilmeye yönelik bir risk çarpanı olarak potansiyel etkisi vardır. Çevresel sorunlara bağlı olarak gelişen toplumsal ve siyasi olaylar sonucunda yoğun nüfus hareketleri ile sonuçlanan ve literatürde çevresel mültecilik veya iklim mülteciliği gibi isimlerle yer edinen bu mültecilik türü, irade dışı vatansız kişi statüsü olarak tanımlanmaktadır (Demirdelen, 2020:76). İnsan hareketliliği, yerinden edilme durumları da dâhil olmak üzere, iklim değişikliği ve afetler bağlamında vatansızlık riskini potansiyel olarak artırabilecektir (UNHCR, 2021). Çevre şartlarındaki bozulmalardan dolayı yaşadıkları yeri zorunlu olarak terk etmek zorunda kalan, geri dönemeyen ve göç edilen yerde yeni vatandaşlık alamayan kişiler vatansız konumuna düşebileceklerdir (Magnusson vd., 2024:180).

1.3. Vatansızlığın Önlenmesi

Vatansızlık, en başta bireyleri olumsuz etkilemekle birlikte, ulusal ve uluslararası düzlemde de istenmeyen sonuçlar yaratabilme potansiyeline sahiptir.

Devletler tarafından kasıtlı veya kasıtsız olarak gerçekleştirilen ve vatansızlıkla sonuçlanan uygulama ve politikalar, bireyler açısından bakıldığında ayrımcılık ve insan hakları ihlalleri gibi geniş kapsamlı olumsuz etkiler yaratmaktadır. Vatansızlık olgusu aynı zamanda bir nesilden diğerine aktarılabilme kapasitesiyle de karakterize edilmektedir. Bu bağlamda

bireyler yasal bir kimlikten mahrum bırakılabilmekte, sağlık, eğitim, evlilik ve istihdam gibi sosyal ve ekonomik haklara erişimleri kısıtlanabilmekte ve hatta ölüm belgesi hakkından mahrum kalabilmektedir (UNHCR, t.y.a). İklim değişikliği veya salgın durumunda, vatansız bireyler benzer şekilde afet yardımı veya acil sağlık hizmetlerine erişememekte ve kritik destek hizmetlerinden mahrum kalmaktadır. Ayrıca, vatansızlık zorla yerinden edilme ile sonuçlanabilmekte ve siyasi ve sosyal gerilimlere katkıda bulunabilmektedir (UNHCR, 2014:7).

Vatansızlığı önlemeye yönelik olarak uluslararası alanda birçok girişim başlatılmıştır. Uluslararası sözleşmeler, bu girişimlerden en önemlisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Vatansızlığı önlemeye yönelik bu girişimler, Tablo-2’de detaylandırılmıştır.

Tablo 2: Vatansızlığı Önlemeye Yönelik Yayınlanan Uluslararası Sözleşmeler

Sözleşme Adı	Sözleşme Maddesi
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Universal Declaration of Human Rights)	Madde 15
Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (International Covenant on Political and Civil Rights)	Madde 16, Madde 26
Çocuk Hakları Bildirgesi (Convention on The Rights of The Child)	Madde 2, Madde 7
Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (Convention on The Elimination of Racial Discrimination)	Madde 5
Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme (Convention on The Elimination of All Forms of Discrimination Against Women)	Madde 9
1954 Tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Uluslararası Sözleşme (1954 Convention on The Status of Stateless People)	Tüm Maddeler
1961 Tarihli Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (1961 Convention on The Reduction of Statelessness)	Madde 1, Madde 2, Madde 4, Madde 9, Madde 10
Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Uluslararası Sözleşme (Convention on The Rights of Persons With Disabilities)	Madde 18
Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (International Convention on The Protection of The Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families)	Madde 29
BM Genel Kurulu'nun Vatandaşlık ve Vatansızlıkla Kısmi İlgili Kararları (UN General Assembly Resolutions of Particular Relevance To Nationality and Statelessness)	18 Aralık 2013 tarihli A/Res/68/141 Karar
BMMYK Yürütme Komitesi, Vatansızlığın Tespiti, Önlenmesi ve Azaltılması ve Vatansız Kişilerin Korunması Hakkında Karar, No 106 (UNHCR Executive Committee, Conclusion on Identification, Prevention and Reduction of Statelessness and Protection of Stateless Persons, No 106)	Tüm Maddeler

BMMYK Yürütme Komitesi Nüfus Kayıtlarına İlişkin Karar, No 111 (UNHCR Executive Committee, Conclusion on Civil Registration, No 111)	Tüm Maddeler
BM İnsan Hakları Konseyi, İnsan Hakları ve Keyfi Olarak Vatandaşlıktan Çıkarılmaya Dair Karar / İnsan Hakları Konseyi Tarafından 11 Temmuz 2014 tarihinde A/Hrc/Res/26/14 sayısı ile kabul Edilmiştir. (UN Human Rights Council, Human Rights and Arbitrary Deprivation of Nationality: Resolution / Adopted By The Human Rights Council 11 July 2014, A/Hrc/Res/26/14)	Tüm Maddeler
BM İnsan Hakları Konseyi, Vatandaşlık Hakkı: Kadınlar ve Çocuklar, 16 Temmuz 2012, A/Hrc/Res/20/4 (UN Human Rights Council, The Right to A Nationality: Women and Children, 16 July 2012, A/Hrc/Res/20/4)	Tüm Maddeler
Devletlerin Halefiyetine İlişkin Gerçek Kişilerin Tabiiyetine Dair Uluslararası Hukuk Komisyonu Maddeleri (International Law Commission Articles of Nationality of Natural Persons In Relation To The Succession of States)	Tüm Maddeler
Çocuk Hakları ve Refahına Dair Afrika Şartı (African Charter on The Rights and Welfare of The Child)	Madde 6
Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (American Convention on Human Rights)	Madde 20
Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirgesi (American Declaration of The Rights and Duties of Man)	Madde 19
Milliyete Dair Avrupa Sözleşmesi (European Convention on Nationality)	Madde 6
Devlet Halefiyetine Bağlı Olarak Vatansızlığın Önlenmesine İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (Council of Europe Convention on The Avoidance of Statelessness In Relation to State Succession)	Madde 2 Madde 3
Bağımsız Devletler Topluluğu İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Sözleşmesi (Commonwealth of Independent States Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms)	Madde 24
İslam'da Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Covenant On The Right of The Child In Islam)	Madde 7
İnsan Hakları Üzerine Arap Şartı (Arab Charter On Human Rights)	Madde 29
ASEAN İnsan Hakları Bildirgesi (ASEAN Human Rights Declaration)	Madde 18
Amerikan Devletleri Örgütü, Genel Kurul Kararı, Ag/Res. 2826 (Xlrv-O/14), Amerika Kıtasında Vatansızlığın Önlenmesi ve Azaltılması ve Vatansız Kişilerin Korunması, 4 Haziran 2014 (Organisation of American States, Resolution of The General Assembly, Ag/Res. 2826 (Xlrv-O/14), Prevention and Reduction of Statelessness and Protection of Stateless Persons In The Americas, 4	Tüm Maddeler

June 2014)

Kaynak: UNHCR, 2014:33-37

Tablo 2’de görüleceği üzere, vatansızlığı önleme adına birçok uluslararası sözleşme yayınlanmış ve bu sözleşmelerde vatandaşlık kavramı tanımlanarak vatansızlık önlenmeye çalışılmıştır. Bütün bu çabalar esas alındığında, bireyleri vatansız olmaktan korumak ve milliyet anlaşmazlıklarını etkili bir şekilde ele almak için yasal olarak bağlayıcı çerçeveler oluşturmanın önemi ortaya çıkmaktadır (Siddika, 2019:7-8).

Günümüzde, vatansızlığı sona erdirmenin en etkili yolunun öncelikle hükümetlerin, devamında ise uluslararası kuruluşların eylemleri olduğuna inanılmaktadır. Vatandaşlık yasalarını reformlar yoluyla etkili bir şekilde ele alabilecek olan hükümetler, uluslararası örgütler, sivil toplum örgütleri ve bölgesel örgütlerin de desteği ile sürece olumlu katkıda bulunabilecektir (UNHCR, t.y.a).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin bu alandaki katkıları özellikle dikkate değerdir. 4 Kasım 2014 tarihinde 2024 yılına kadar vatansızlığa son verme hedefiyle #IBelong Kampanyası başlatılmış ve kampanya kapsamında UNHCR ve diğer paydaşların desteğiyle devletler tarafından gerçekleştirilecek eylem çerçeveleri ortaya atılmıştır. Bu eylemler Vatansızlığı Sona Erdirmek için Küresel Eylem Planı’nda, devletler, sivil toplum ve uluslararası kuruluşlarla istişare edilerek oluşturulmuştur (UNHCR, t.y.a). Küresel Eylem Planı’nda yer alan eylemler kısaca mevcut kitlesel vatansızlık durumlarının çözüme kavuşturulması (Eylem-1), her çocuğun vatansız doğmamasının sağlanması (Eylem-2), vatandaşlık yasalarından cinsiyet ayrımcılığının kaldırılması (Eylem-3), ayrımcı gerekçelerle vatandaşlığın reddi, kaybı veya yoksun bırakılmasının önlenmesi (Eylem-4), devlet halefiyeti durumlarında vatansızlığın önlenmesi (Eylem-5), vatansız göçmenlere koruma statüsü verilmesi ve vatandaşlığa kabullerinin kolaylaştırılması (Eylem-6), vatansızlığın önlenmesi için doğum kaydının sağlanması (Eylem-7), hak sahibi olanlara vatandaşlık belgelerinin verilmesi (Eylem-8), Birleşmiş Milletler tarafından sunulan vatansızlık sözleşmelerine taraf olunması (Eylem-9) ve vatansız nüfuslara ilişkin nicel ve nitel verilerin iyileştirilmesi (Eylem-10) şeklindedir (UNHCR, 2014:5).

2. VATANSIZLIK YAKLAŞIMLARI

Vatansızlık kavramına ilişkin olarak birçok yaklaşım literatürde yerini almaktadır. Bu yaklaşımlar insan hakları, uluslararası hukuk, milliyet ve vatandaşlık temelli yaklaşımlar olarak sıralanmaktadır. Bu çalışmanın konusu, devleti birincil aktör olarak ele alan milliyet temelli yaklaşım ve vatandaşlık temelli yaklaşım bağlamında konuyu tartışmaktır. Çünkü her iki yaklaşım, ülkelerin siyasi perspektifleri ve stratejilerine göre aktif olarak uygulanmaktadır.

Her iki yaklaşım arasındaki temel tartışma, vatansız kişilerin hak ve ihtiyaçları etrafında ele alınmaktadır. Milliyet temelli yaklaşım, genellikle yasal statüyü ve vatandaşlığın varsayılan faydalarını vurgulamakta, vatandaşlık temelli yaklaşım ise vatansız kişilerin güçlendirilmesine öncelik veren hak merkezli bir bakış açısını savunmaktadır. Bu bölümde, her iki yaklaşımın temel argümanları ele alınacak ve eleştiri noktaları ile tanımlanacaktır.

2.1. Milliyet Temelli Yaklaşım

Milliyet hem hukuki hem de kültürel bağlamda sonuç yaratan bir kavramdır. Milliyet, temel olarak vatandaşlık ve ulusal kimliğin oluşumu için bir temel görevi görür. Vatandaşlık, birey ve devlet arasında hukuki bağ oluşturan bir ilişki olmakla birlikte, bireylere ikamet, çalışma, politik katılım gibi birçok hak ve sorumluluklar yükleyen hukuki bir bağdır (Van Den

Brink, 2020). Milliyet ise bireyi dil, din veya ırk yönünden türdeş bir topluluğa bağlayan (Turhan & Tanrıbilir, 2012:23), kültürel ve sosyal sonuçlar doğuran bir bağ olarak tanımlanmaktadır.

Kültürel bir perspektiften bakıldığında milliyet, belirli bir grup insan arasında tarihsel deneyimlerin, dilsel ve kültürel geleneklerin ve paylaşılan değerlerin bir araya gelmesiyle oluşan ulusal kimlikle bağlantılıdır. Ulusal kimlik, bir ulus içinde aidiyet ve birlik duygusunu teşvik ederek bireyler için psikolojik bir temel işlevi görebilir (Ji & Zhang, 2023:2). Milliyet ve ulusal kimlik arasındaki ilişki sosyolojik çalışmalarda yinelenen bir temadır. Milliyet, sosyal sonuçları ile değerlendirildiğinde ise, genellikle bireylerin kendilerini uluslarının daha geniş bağlamı içinde nasıl konumlandıklarını ve kolektif kimliklerini şekillendiren tarihsel ve kültürel anlatıları ve yansımaları anlatan bir işlev görmektedir (Thompson, 2001; Brubaker, 2009:28).

Milliyet temelli yaklaşım, işte bu noktada milliyet ve vatandaşlığın hukuki ve siyasi boyutuna odaklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, vatandaşlığın yokluğu durumunda insan hakları ihlalleri başta olmak üzere sosyal dışlanmanın ortaya çıkacağından şüphe yoktur. Dolayısı ile vatansızlık, belirli gruplara karşı milliyet kaynaklı ayrımcılık yapan ve onları vatandaşlık hakkından mahrum bırakan yasal çerçevelerin sonucu olarak tanımlanmaktadır. Cheva-Isarakul (2024:47), vatansızlığın nasıl sürekli hale getirildiğini, vatandaşlık ve vatansızlığın sosyal olarak inşa edildiği bağlamında savunmaktadır. Tayland üzerine örnek veren Cheva-Isarakul (2024:47), Tayland devletinin yirminci yüzyılda vatandaşlığı tarihsel olarak araçsallaştırdığını ve belirli gruplar arasında vatansızlığın yaratılmasına ve sürdürülmesine katkıda bulunduğunu ifade etmiştir. Bir başka örnek, Balaton-Chrimes (2014) tarafından Kenya'daki Nubyalılar üzerinden verilmektedir. Buna göre, Nubyalıların tarihsel olarak vatansız kabul edildiği, vatansızlık statüsünün hakları ve kimlikleri üzerinde önemli etkileri olduğu ifade edilmektedir. Nubyalılar örneğinde bu durum, milliyet temelinde marjinalleştirilmiş bir topluluğu ve vatandaşlık sorunlarının yarattığı etkilere dikkati çekmekte, vatandaşlık kavramının birey haklarına etkilerinin yanı sıra, topluluğun kimliğini, sosyal aidiyetini ve sosyal entegrasyonunu da kapsayan sosyal bir süreç olduğunu anlatmaktadır. Dube ve Mahleza (2024:1), benzer şekilde Afrika ve Asya'nın sömürge geçmişine vurgu yaparak, mevcut vatandaşlık yasalarının vatansızlık olgusuna katkısını ve vatansızlığın kimlik ve haklarla iç içe geçen bir kavram olduğunu vurgulamaktadır. Rajan (2023:97-98) ise din, etnik köken ve kimlik gibi faktörlere dayalı olarak vatandaşlıktan keyfi olarak mahrum bırakılmanın vatansızlığa yol açtığını vurgulayarak, zulüm başta olmak üzere işkence gibi insanlığa karşı işlenen suçlara katkıda bulunacağı yönünde endişelerini dile getirmiştir.

Vatansızlığa yönelik milliyet temelli yaklaşım, bireyler ve ulusal kimlikleri arasındaki ilişkiye odaklanma eğilimindedir. Ulusal kimlik kavramı, milliyet temelli yaklaşımın merkezinde yer almaktadır. Kimlik, modern siyasette yükselen bir öneme sahip olan, insanların sivil katılım durumunu ve görevlerini etkileyen bir kavramdır (Waldron, 2000:156). Çünkü ulusal kimlik, bireylerin bir ulusun üyesi olarak kabul edilip edilmemesinde sıklıkla belirleyici faktör olarak hizmet etmektedir. Yerleşik bir ulusal kimliğin yokluğunda, bu bireylerin yasal statüleri belirsiz kalabilmekte ve bu da haklarını ileri sürme kapasitelerini zayıflatabilmektedir. Sosyal içermeye de olumsuz katkı yaratan bu durum dışlanmayı tetikleyebilmekte, marjinalleşme ve ayrımcılık gibi sonuçlar doğurabilmektedir. Bu sebeple, ulusal kimlik ve milliyet arasındaki etkileşim vatansız bireyler için çeşitli sonuçlara yol açabilmekte, sosyal konumlarını etkileyebilmektedir (Williams, 2019).

Milliyet ve vatandaşlık kavramının sıklıkla birbirinin yerine geçerek kullanımı, vatansız bireyleri dışlayan sistemleri istemeden de olsa güçlendirebileceği ve marjinalleştirilmelerini potansiyel olarak meşrulaştırabileceği yönündeki endişeleri gündeme getirmektedir. Tonkiss (2017), bu bağlamda katı vatandaşlık yasaları üzerine bir değerlendirmede bulunmaktadır. Buna göre, etnik veya kültürel kimlik temelinde vatandaşlığa öncelik veren mevzuat, azınlık gruplarına mensup bireyleri marjinalleştirme ve vatansız bırakma potansiyeline sahiptir. Vatandaşlık yasalarındaki bu tür ayrımcı uygulamalar, sistematik ve kurumsallaşmış bir şekilde vatansız olanların toplum içindeki statülerini daha da kalıcı hale getirebilmektedir.

Milliyet, sadece bir devlet içinde yaşayan etnik gruplar için olumsuz sonuçlar yaratmaz. Milliyet benzer şekilde, uluslararası göç bağlamında düzensiz göçmenler, özellikle sığınmacılar nezdinde önemli sonuçlar doğurur (Shearer & Opekin, 2012:4). Düzensiz göçmenler, ülkeye girişlerinin reddedilmesi nedeniyle menşe ülkelerine dönemeyerek kendilerini bir belirsizlik durumunda bulabilirler ve bu da vatansız kalmalarına neden olabilir. Yine, bireylerin ikametlerini başka bir ülkeye taşıyabilmeleri, hatta iş veya eğlence amacıyla geçici olarak yurtdışına seyahat edebilmeleri, uyruklukla ilgili belirli hususlara tabidir. Yabancı uyruklulara yönelik olarak ise, yabancının vatandaşı olduğu devlet, ev sahibi devlet nezdinde vatandaşlarının menfaatini savunabilmek adına 'diplomatik koruma' hakkını kullanarak vatandaşları adına hareket edebilmektedir (Shearer & Opekin, 2012:2). Ancak günümüzde göç, vatandaşlık haklarının kullanımı ve devlet egemenliği kavramlarını tekrar sorgulatmaktadır. Ballin (2014), devlet egemenliği ve bireysel haklar arasında yaşanan gerilimin vatandaşlık haklarını önemli ölçüde etkilediğini, devletlerin vatandaşlığı özgürce verebileceğine dair geleneksel görüşün göçmenler nezdinde milliyet temelinde dışlamaya yol açabileceğini ifade etmektedir.

Kısacası milliyet temelli yaklaşım, milliyet ve ulusal kimlikle ilgilidir. Bireyin uyrukluğuna bağlı olarak yaşadığı hak ihlallerini ve vatandaşlık yasaları ile keyfi olarak uyrukluk nezdinde yapılan ayrımcılığı ön plana almaktadır. Vatansızlığın önlenmesine yönelik olarak temel eleştiriler, kimlik temelinde ayrımcılık, marjinalleştirme ve devlet tarafından gerçekleştirilen keyfi uygulamalara odaklanmaktadır.

2.2. Vatandaşlığa Dayalı Yaklaşım

Vatandaşlığa dayalı yaklaşım, vatansızlığın önlenmesi ile ilgili olarak dikkatleri vatandaşlık kavramına çekmektedir.

Vatandaşlık kavramı dört farklı şekilde tanımlanmaktadır. Bunlar, ulusal kimliğe bağımlı olan ulusal kimlik veya milliyet olarak vatandaşlık, kişilerin hukuki konumunu belirleyen evraklara göre tanımlanan evraklar temelinde vatandaşlık, sivil, sosyal ve siyasal haklar bağlamında tanımlanan haklar temelinde vatandaşlık ve haklardan ziyade görevlere vurgu yapan görev ve sorumluluklar temelinde vatandaşlık şeklindedir (Kadıoğlu, 2005:21-29). En yalın hali ile vatandaşlık, ulus-devletin üyesi olarak bireylerin hem siyasi hem de kültürel açıdan ulusal topluluğun bir üyesi haline gelmesidir (Abadan-Unat, 2006:350). Vatandaşlık, en yalın haliyle, haklar ve görevler kapsamında bir ulusa ait olma statüsüdür. Dolayısı ile vatandaşlık, birey ile devlet arasında haklar ve yükümlülükler yönünden hukuki bir bağ yaratmaktadır (Aybay, 1982).

Bu hukuki ilişki kendi içinde sosyal ve siyasi kapalılığı da ortaya çıkarmaktadır. Siyasi kapalılık bağlamında vatandaşlık, siyasi bir topluluğun parametrelerini ve bu topluluğun dışında kalanları belirlemekte, üyelik ve yönetime katılım etrafında sınırlar oluşturmaktadır. Sosyal kapalılık bağlamında ise vatandaşlık, haklara ve ayrıcalıklara erişimi sınırlayabilen bir sosyal kapanma biçimi olarak işlev görebilmektedir (Pullano, 2023:6). Kısaca vatandaşlık, vatandaşı olanları vatandaş olmayanlardan ayırarak, vatandaşlar nezdinde haklar, ödevler, ayrıcalıklar ve faydalar sağlamaktadır (Kambala, 2022:19).

Vatandaşlık sadece yasal bir statü olmamakta, aynı zamanda sosyal, mekânsal ve zamansal faktörler tarafından şekillendirilmektedir. Bu bakış açısı, vatandaşlık ve vatansızlığın akışkanlığını vurgulayan bir özellik göstermektedir (Redclift, 2013:86).

Vatandaşlık, üye olma ve hakların kullanımı ile ilgili durum yaratır. Ulus-devletler egemenliğini, üyelik ve aidiyet ile sürdürürler. Dolayısı ile hakların kullanımı ve diplomatik koruma, üye devletin vatandaşlarına sunduğu temel bir uygulamadır. Sığınmacılar gibi düzensiz göçmenler ise, ev sahibi ülkenin üyeliğine sahip olmadığı için ayrımcılık ve marjinalleşme gibi istenmeyen bir durumla karşılaşabilirler (Basok & Ilcan, 2024).

Vatandaşlık temelli yaklaşım, vatandaşlığın doğası gereği faydalı olduğu varsayımına dayanmaktadır. Swider tarafından bu durum, genellikle vatansız bireyleri vatandaşlara dönüştürmeyi amaçlayan politikalara yol açma yönü ile tanımlanmakta ve haklara erişimin geliştirilmesi noktasında desteklenmektedir (Swider, 2018:23).

Vatandaşlık temelli yaklaşım, vatandaşlık kanunlarını düzenleyen uluslararası ve bölgesel yasal çerçevelerin önemini vurgulamakta, bireylerin vatandaşlığa sahip olmalarını sağlayarak vatansızlığı önlemeyi amaçlamaktadır. Buna göre, bireyin yasal olarak tanınması önemlidir. Yasal olarak tanınma noktasında ise devletle birey arasında etkili çözüm yollarının geliştirilmesi yönünde vurgu yapılarak, vatansızlığın küresel bağlamda önlenmesine odaklanılmaktadır (Dube & Mahleza, 2024:1). Swider (2018), vatandaşlığı haklara, korumalara ve sosyal hizmetlere erişimin bir aracı olarak görmekte ve vatansızlığın acilen ele alınması gereken önemli bir sorun olduğunu ifade etmektedir. Banerjee (2010) bu noktada, vatandaşlığa dayalı bir yaklaşımın mevcut vatandaşlık normlarını yeniden değerlendirmesi gerektiğini ve böylelikle adil ve açık bir topluma ulaşılabileceğini ifade etmektedir. Dolayısı ile bu yaklaşım, yasal tanıma ve haklara erişim noktasında öne çıkartılan, vatansızlığın önlenmesi bağlamında ele alınan temel yaklaşımlardan biridir.

Giriş hakkı, vatandaşlık temelli yaklaşım bağlamında ele alınan konulardan biridir. Manzotti (2023:160), kişinin kendi ülkesine girme hakkının vatandaşlık kavramının vazgeçilmez bir bileşeni olduğunu ortaya koymaktadır. Bir devlet girişi reddettiğinde veya konsolosluk yardımı sağlamadığında, bu durum bireyin o devletin vatandaşı olarak tanınmadığının bir göstergesi olabilir. Bu durum, tanınmış bir vatandaşlığı olmadığı için bireyin vatansız kalmasıyla sonuçlanabilir. Ayrıca, bir devletin seyahat belgelerini düzenlememesi veya konsolosluk yardımı taleplerine yanıt vermemesi, durumu daha da karmaşık hale getirebilir. Bu destek eksikliği, bireylerin vatandaşı oldukları varsayılan ülkelere dönmelerini engelleyebilir ve böylece vatansızlık statülerini pekiştirebilir (Manzotti, 2023:161-162).

Vatandaşlık temelli yaklaşım, insanları vatandaşlık statülerini seçmeleri için güçlendiren politikaları da savunmaktadır (Swider, 2018). Bu kavram, vatansızlığın bir adaletsizlik durumundan ziyade, haklara erişim yelpazesini kapsadığını kabul etmektedir (Sardelić, 2023). Bu bağlamda devletlerin kendi menfaatlerini gözetmek kaydıyla soy bağı (jus sanguinis) esasına veya toprak (jus soli) esasına bağlı olarak vatandaşlık statüsünü kazandırması mümkündür. Devletler genelde her ikisini birden tercih etmekle birlikte, göç, toprak büyüklüğü veya nüfus yoğunluğu gibi sebeplerle siyasi bir tercih olarak gözlenmektedir (Vural Çelenk, 2023:146). Toprak esasına (jus soli) dayalı vatandaşlık, üç ayrı gerekçe ile devletler tarafından yerine getirilmektedir. Birincisi, belirli bir ülkede doğmuş olan bireylerin o ülkede doğmuş olmasına istinaden vatandaşlık kazandırmak, ikinci olarak ana-babadan kaynaklı vatandaşlık kazanamayan bireylerin veya ana-babası belli olmayan çocuklara o ülkenin vatandaşlığını kazandırmak suretiyle vatansızlığın engellenmesini sağlamak, üçüncüsü ise

belirli ülkede doğan ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlere doğumla birlikte vatandaşlık kazandırmaktır (Ünsal, 2023b:525). Dolayısı ile vatansızlığı önleme noktasında toprak esasına dayalı (jus soli) vatandaşlık kazandırılmasının önemi sıklıkla vurgulanmaktadır. Sullivan (2022:68), Amerika Birleşik Devletleri'nde İngiliz halkı, köle çocuklar ve göçmen aileler için çok eskiden beri uygulanan doğum yeri esaslı vatandaşlık (jus soli) uygulamasının vatansızlığı önleme noktasında etkili olduğunu, düzensiz göçmenler dâhil Amerika Birleşik Devletleri'nde doğan tüm bireylere vatandaşlık hakkı verilerek vatansızlık yönünde adım atıldığını ifade etmektedir. Sullivan'a göre (2022:68) jus soli, küresel olarak uygun bir içeriğe sahiptir. Price (2017:2), benzer şekilde jus soli esasına göre vatandaşlık verilmesinin vatansızlığı önleyeceği fikrine katılmakla birlikte, jus soli uygulamasına rağmen vatansızlığın etkin bir şekilde devam ettiğini ve belgeleme süreçlerinin eksik veya kötü uygulanmasının vatansızlığı tetikleyebileceğini vurgulamaktadır.

Vatandaşlık temelli yaklaşıma önemli bir eleştiri, Kochenov (2024) tarafından yapılmıştır. Kochenov'a göre (2024:121-122) vatandaşlık, ırksal hiyerarşi yaratmakta ve böylelikle marjinalleşmiş toplulukların ihtiyaçları göz ardı edilmektedir. Dolayısı ile ırksal hiyerarşi kavramı, vatandaşlıkla ilişkili eşitsizliklerin sürdürülmesinde önemli bir faktördür. Vatandaşlık kavramı sıklıkla ırksal hiyerarşilerin pekiştirilmesine hizmet eder ve bu sayede belirli gruplara milliyetleri veya etnik kökenleri temelinde diğerlerine göre ayrıcalık ve avantaj tanınır. Bu durum, marjinal geçmişe sahip bireylerin haklara ve kaynaklara erişimlerini engelleyen çok sayıda sistemik engelle karşı karşıya kaldıkları ve dolayısıyla sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin ortaya çıktığı bir sistemin yaratılmasıyla sonuçlanmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, vatansızlığı önlemeyi hedefleyen yaklaşımlar, farklı ülke ve bölgelerdeki uygulamalardan yola çıkılarak geliştirilmiştir ve vatansızlığın temel nedenlerini ele almak, ulusal ve uluslararası yasal çerçeveler geliştirmek ve bireylerin haklara erişimini kolaylaştırmak amacındadır.

Her yaklaşım, vatansızlığı önleme noktasında kendi önceliklerini belirlemektedir. Milliyet temelli yaklaşımın odak noktası kolektif kimlik olarak tanımlanan milliyet durumudur. Buna göre milliyet temelinde yapılan ayrımlar marjinalleştirmeye sebep olmakta ve vatansızlığın derinleşmesine katkıda bulunmaktadır. Ulusal kimlik çerçevesinde gelişen bu durum, kişilerin uyruklarından bağımsız olarak kapsayıcı vatandaşlık uygulamalarının geliştirilmesini önermekte ve desteklemektedir. Vatandaşlık temelli yaklaşım ise, milliyet konusuna odaklanmanın vatansızlığın çözümü noktasında süreci saptırdığını öne sürmekte ve önemli olanın bireylerin vatandaşlıkla birlikte hak yelpazesine erişimlerinin artırılması olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü vatandaşlık, birey ve devlet arasında hukuki ilişki sağlayan ve aidiyet yaratan önemli bir bağdır. Vatandaşlık ile bireyler, birçok haktan faydalanabilmektedirler. Dolayısı ile bu yaklaşım, vatansızlığı önleme bağlamında bireylerin vatandaşlığa alınmasını kolaylaştıracak tedbirler üzerine odaklanmakta ve yasal tanıma konuları ile ilgilenmektedir.

Her iki yaklaşım kendi içinde haklara erişim noktasında ortak paydada buluşmaktadır. Gerek milliyet temelinde gerekse vatandaşlık yasaları ile yapılacak düzenlemeler ile vatandaşlığa erişimin kolaylaştırılması olsun, mevcut uygulamalar vatansızlığın önlenmesinde istenilen etki düzeyinde değildir. Devletler nezdinde her iki yaklaşım siyasi çekinceler barındırmaktadır. Milliyet, devletlerin bulunduğu jeo-politik konuma göre siyasi bir içerik olarak anlamlandırılabilmekte ve dış politikaları gereği milliyet temelinde vatandaşlık verilmesinden kaçınılabilmektedir. Keza, vatandaşlık temelli yaklaşımın argümanlarından biri olan jus soli, yani toprak esasına bağlı vatandaşlık kazanımının özellikle etnik aidiyet

duygusunun güçlü olduğu toplumlarda yer edinmesi oldukça güçtür. Dolayısı ile her iki yaklaşım, mevcut vatansızlık sorununa bir içerik üretmekte, ancak siyasi çekinceler gerekçesi ile sorunun bütünüyle çözümüne katkı sağlayamamaktadır.

SONUÇ

Vatansızlık hukuki, kültürel ve sosyal sonuçlarıyla birlikte düzensiz göç literatüründe sıklıkla tartışılmaktadır. Vatandaşlık uygulamaları ile birey ve devlet arasında hukuki bir bağ tesis edilirken, aynı zamanda bir ulus içinde aidiyet ve birlik duygusu yaratılabilmektedir. Vatansızlık ise bireyi devlete bağlayan hukuki bağdan yoksun kılan, hak ve özgürlükler bağlamında bireyin kısıtlanması ile sonuçlanan, kısacası vatandaşlık ile elde edilen kazanımlardan bireyi mahrum bırakan bir statü olarak ortaya çıkmaktadır.

Vatansızlık, kavramsal olarak üzerine ortak kabul bulunan, ancak uygulama sonuçları bakımından farklılaşan bir olgudur. En kabul gören hali ile vatansızlık, hiçbir devletin vatandaşlığını taşıyama halidir. Yeni devletlerin kurulması, vatandaşlık yasalarının katılaşması, milliyet temelinde sistematik ayrımcı politikaların geliştirilmesi ve belgeleme sisteminde yaşanan eksik ve kötü uygulamalar vatansızlık sorununun derinleşmesine katkıda bulunmaktadır.

Vatansızlıkla ilgili yapılan tartışmalar, vatansızlığı yaratan birincil aktör olarak devlet üzerine yoğunlaşmaktadır. Devlet uygulamalarının kasıtlı ve kasıtsız olarak vatansızlığı ortaya çıkardığını, önemli insan hakları ihlallerini ve ayrımcılığı pekiştirdiği yönündeki etkisi ele alınmaktadır. Ulusal ve uluslararası düzeyde iş birliğinin önemi vurgulansa da vatansızlığı önlemede devlete yüklenen misyonlar ve beklentiler çok daha fazladır.

Vatansızlığın önlenmesine yönelik farklı yaklaşımlar, vatansızlığı doğuran temel nedenleri ele almak, yasal çerçeveleri iyileştirmek ve bireylerin haklara erişimini sağlamak için farklı ülke ve bölgeler örneğinde geliştirilmektedir. Milliyet temelli yaklaşım kapsayıcı vatandaşlık uygulamalarını vurgularken, vatandaşlık temelli yaklaşım vatandaşlığa geçişi kolaylaştırmaya ve yasal tanınırlığı artırmaya odaklanmaktadır. Milliyet temelli yaklaşım, bireyler ile ulusal kimlikleri arasındaki bağlantıya odaklanırken, bu durum bireye yönelik yasal statüyü, sosyal içermeyi ve ayrımcılığı etkileyebilmektedir. Çünkü milliyet ve vatandaşlığın birbirinin yerine kullanılması vatansız bireyleri dışlayabilir ve ötekileştirilmelerini meşrulaştırabilir. Etnik veya kültürel kimliğe dayalı katı vatandaşlık yasaları azınlık gruplarını daha da marjinalleştirebilir ve vatansızlığı kalıcı hale getirebilir. Milliyet aynı zamanda düzensiz göçmenleri ve sığınmacıları da etkileyerek belirsizliğe ve potansiyel vatansızlığa yol açmaktadır. Vatandaşlık ise bireylere hak ve fayda sağlar. Sosyal, mekânsal ve zamansal faktörler tarafından şekillendirilir. Dolayısı ile bir ulus-devlete vatandaşlık yolu ile üyelik ve aidiyet, hakların kullanılmasına ve korunmaya olanak sağlarken, düzensiz göçmenlerin ayrımcılıkla karşılaşmasına yol açabilmektedir. Bu sebeple vatandaşlık temelli yaklaşım, daha iyi haklara erişim için vatansız kişileri vatandaşlara dönüştürmeyi amaçlamakta, vatansızlığı önlemek ve bireylerin vatandaşlığa sahip olmasını sağlamak için yasal tanıma ve giriş hakkı bağlamında haklara erişimi vurgulamakta, uluslararası ve bölgesel yasalara odaklanmaktadır.

Her iki yaklaşım, devlete yönelik siyasi çekince barındırmakta ve vatansızlık sorununu ele alırken siyasi kısıtlamalar nedeniyle sorunu tamamen çözmemektedir. Kısacası, mevcut vatandaşlık uygulamaları ve politikaları, vatansızlığı etkili bir şekilde önleyememekte ve siyasi çekinceler bu uygulama ve politikaların etkinliğini engellemektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde vatansızlık, kitlesel göçlerin yaşandığı bu çağda acil önlem alınması gereken önemli bir sorundur. Bu sorunun çözümünde hem uluslararası örgütler daha etkin çalışmalar yürütmeli, devletler ise uluslararası iş birliklerini kolaylaştırarak sürece katkı sağlayabilmelidir.

ETİK BEYAN VE AÇIKLAMALAR

Etik Kurul Onay Bilgileri Beyanı

Çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen bir çalışmadır.

Yazar Katkı Oranı Beyanı

Yazarın katkısı %100'dür.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışmada, çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-ötesi Yurttaşlığa* (2. Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ahmad, N. (2017). The Right to Nationality and the Reduction of Statelessness: The Responses of the International Migration Law Framework. *Groningen Journal of International Law*, 5(1), 1-22.
- Aybay, R. (1982). *Yurttaşlık Hukuku Ders Kitabı ve Temel Yasa Metinleri*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: Ankara
- Balaton-Chrimes, S. (2014). Statelessness, Identity Cards and Citizenship as Status in the Case of the Nubians of Kenya. *Citizenship Studies*, 18(1), 15-28.
- Ballin, E. H. (2014). *Citizens Rights and Rights To Be A Citizen*. Leiden: Brill Nijhoff.
- Banerjee, K. (2010). *Negotiating the Claim to Inclusion: Statelessness and the Contestation of the Limits of Citizenship* (Research Report No: 7/2010). Comparative Research in Law & Political Economy.
- Basok, T. & Ilcan, S. (2024). *Migration, Citizenship and Human Rights*. İçinde: M. G. Cabeza & T. Faist (Ed.), *Encyclopedia of Citizenship Studies* (s. 95-99). Edward Elgar Publishing.
- Basu, S. (2022). *The State of Being Stateless*. İçinde: S. Rajan (Ed.), *The Routledge Handbook of Refugees in India*. London: Routledge India.
- Bello, V. (2014). *Is the Discussion of 'Statelessness' in the UN Security Council A Question of Human Security or International Security?* (UNU-GCM Policy Report). Barcelona: United Nations University Institute on Globalization, Culture and Mobility.
- Berki, O. F. (1948). Vatansızlık. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 167-192.
- Brubaker, R. (2009). Ethnicity, Race, and Nationalism. *Annual Review of Sociology*, 35, 21-42.
- Buechel, B. (2022). A Typology of Statelessness. *Statelessness & Citizenship Review*, 4(2), 237-255.
- Cañas, T., De Souza, R., Grieves, G. & Butt, D. (2022). Performing Statelessness: Creative Conversations between First Peoples and Refugees. *Global Performance Studies*, 5(1-2).
- Cheva-Isarakul, J. (2024). Contextualising Statelessness: Contingent Citizenship and The Politics of (non)Recognition in Thailand. *TRaNS: Trans -Regional and -National Studies of Southeast Asia*, 12(1), 45-59.
- Demirdelen, Ö. (2020). *Vatansız ve Mülteciler Açısından Vatandaşlık Esasına Göre Yetkili Hukuk*. Adalet Yayınevi: Ankara
- Dolunay, A. (2016). Vatandaşlık Hukuku Temel İlkelerinin Türk Hukuku ve Kıbrıs Türk Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *TBB Dergisi*, (122), 369-416.
- Drakokhrust, T. (2023). The Concept and Structure of Status of Stateless Persons – International Law Approach. *Studia Prawnoustrojowe*, 59, 61-68.
- Dyvik, E. H. (2024). Number of Stateless People Globally 2000-2022. Statista. Erişim adresi: <https://www.statista.com/statistics/268720/number-of-stateless-people-worldwide/>, Erişim tarihi: 13.08.2024.
- Dube, A. & Mahleza, Y. (2024). Analysing the International Legal Framework on Nationality: An African and Asian Perspective. *Comparative and International Law Journal of Southhern Africa*, 57(2), 1-45.
- Erdem, B. B. (2010). *Türk Vatandaşlık Hukuku*. Beta Basım Yayım Dağıtım: İstanbul.
- Ergül, E. (2012). Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri. *Türk İdare Dergisi*, (475), 213-228.
- Hayden, P. (2008). From Exclusion to Containment: Arendt, Sovereign Power, and Statelessness. *Societies Without Borders*, 3(2), 248-269.
- Hanley, W. (2014). Statelessness: An Invisible Theme in the History of International Law. *The European Journal of International Law*, 25(1), 321-327.
- Jain, N. (2022). Manufacturing Statelessness. *American Journal of International Law*, 116(2), 237-288.

- Ji, W. & Zhang, D. (2023). *The Interactive Relationship between National Identity and Citizenship Education*. International Conference on Language, Innovative Education and Cultural Communication (CLEC 2023), 168, 1-4.
- Kadioğlu, A. (2005). *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kambala, Y. J. (2022). The Concept and Context of Citizenship in India. *The Journal of Multidisciplinary Research*, 2(1), 18-24.
- Kochenov, D. V. (2024). Statelessness: A Radical Rethinking of the Dominant Citizenism Paradigm. *Annual Review of Law and Social Science*, 20, 117-139.
- Magnusson, M. A. S., Allansdottir, H., Beauchemin, D. E., Fakouri, E., Rodriguez, J. & Tanasie, A. (2024). The New Atlanteans: Forced Migration, Statelessness and Justice. *Management & Marketing*, 22(2), 179-192.
- Manzotti, C. (2023). Nationality and The Right To Enter: Assessing The Impact of Refusal of Entry for The Purpose of Statelessness Determination. *Statelessness and Citizenship Review*, 5(2), 136-165.
- Mueser, B. (2022, 12 23). The Promise and Peril of Statelessness. *Cambridge Review of International Affairs*, 36(1), 124-130.
- Odman, M. T. (2020). *Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku (Dünya’da ve Türkiye’de İlticanın Gelişim Süreci)*. Yetkin Yayınları: Ankara
- Olaitan, Z. (2023). A Modern History of Statelessness and the Socio-political Question. *Cambridge Review of International Affairs*, 36(1), 131-135.
- Petrozziello, A. (2019). Statelessness as a Product of Slippery Statecraft: A Global Governance View of Current Causes, Actors, and Debates. *Statelessness & Citizenship Review*, 1(1), 136-155.
- Price, P. J. (2017). *Ius Soli and Statelessness: A Comparative Perspective from the Americas*. İçinde: B. N. Lawrance & J. Stevens (Ed.), *Citizenship in Question: Evidentiary Birthright and Statelessness* (s. 1-12). Duke University Press.
- Pudzianowska, D. (2017). The Complexities of Dual Citizenship Analysis. *Central and Eastern Europe Migration Review*, 6(1), 15–30.
- Pullano, T. (2023). Citizenship, Time and Crisis. *Global Europe – Basel Papers on Europe in a Global Perspective*, 123, 1-12.
- Rahman, M. S. & Sakib, N. H. (2021). Statelessness, Forced Migration and the Security Dilemma Along Borders: An Investigation of the Foreign Policy Stance of Bangladesh on the Rohingya Influx. *SN Social Sciences*, 1(7), 159-179.
- Rajan, S. (2023). Statelessness Arising out of Arbitrary Deprivation of Nationality and Persecution: An Irrefutable Link. *International Relations and International Law Journal*, 1(101), 92-107.
- Redclift, V. (2013). *Statelessness and Citizenship: Camps and The Creation of Political Space*. New York: Routledge.
- Sardelić, J. (2023). Citizenship and Statelessness through a Superdiversity Lens. İçinde: F. Meissner, N. Sigona & S. Vertovec (Eds.), *The Oxford Handbook of Superdiversity*.
- Shearer, I. & Opeskin, B. (2012). *Nationality and Statelessness*. İçinde: B. Opeskin, R. Perruchoud & J. Redpath-Cross (Eds.), *Foundations of International*. Cambridge University Press.
- Siddika, B. (2019). Impact of Statelessness: Are We Ready to Face?. *Open Journal of Social Sciences*, (7), 1-11.
- Sullivan, M. (2022). Protecting Minorities from De Facto Statelessness: Birthright Citizenship in the United States. *Statelessness & Citizenship Review*, 4(1), 66-87.
- Swider, K. (2018). *A Rights-Based Approach to Statelessness*. University of Amsterdam.
- The UN Refugee Agency. (t.y). The 1954 Convention Relating To The Status of Stateless Persons. Erişim adresi: https://www.unhcr.org/ibelong/wp-content/uploads/1954-Convention-relating-to-the-Status-of-Stateless-Persons_ENG.pdf , Erişim tarihi: 10.08.2024.
- Thompson, A. (2001). Nations, National Identities and Human Agency: Putting People Back into Nations. *The Sociological Review*, 49(1), 18-32.
- Tonkiss, K. (2017). *Statelessness and the Performance of Citizenship*. İçinde: T. Bloom, K. Tonkiss & P. Cole (Ed.),

Understanding Statelessness. London: Routledge.

Turhan, T. ve Tanrıbilir, F.B. (2012). *Vatandaşlık Hukuku*. Yetkin Yayınları: Ankara.

UNHCR. (t.y_a). About Statelessness. UNHCR. Erişim tarihi: 10 01, 2024. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/ibelong/about-statelessness/>

UNHCR. (t.y_b). Global Appeal 2024: Statelessness. UNHCR. Erişim tarihi: 22.08.2024. Erişim adresi: <https://reporting.unhcr.org/global-appeal-2024/focus-areas/statelessness>

UNHCR. (1949). A Study of Statelessness. E/1112; E/1112/Add.1. Erişim tarihi: 10.03.2025. Lake Success- New York.

UNHCR. Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/media/study-statelessness-united-nations-august-1949-lake-success-new-york>

UNHCR. (2014). Global Action Plan To End Statelessness (2014-2024). Erişim tarihi: 22.09.2024. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/ibelong/?p=632>

UNHCR. (2021). Statelessness and Climate Change Factsheet. Refworld. Erişim Tarihi: 20.09.2024. Erişim Adresi: <https://www.refworld.org/reference/tools/unhcr/2021/en/123945>

U.S Committee for Refugees and Immigrants. (2024). What is Statelessness?. 13.09.2024. Erişim Tarihi:13.09.2024. Erişim Adresi: <https://refugees.org/what-is-statelessness/>

Ünsal, H. (2023a). 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun Bazı Hükümlerinin “Vatansızlığın Önlenmesi” Hedefi Bağlamında Değerlendirilmesi. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(2), 1347-1405.

Ünsal, H. (2023b). Doğum Anında Vatandaşlığın Kazanılmasında Ius Soli Esası. *Public and Private International Law Bulletin*, 43(2), 517-579.

Van Den Brink, M. (2020). A Qualified Defence of The Primacy of Nationality Over European Union Citizenship. *International and Comparative Law Quarterly*, 69(1), 177-202.

Vural Çelenk, B. (2023). Uluslararası Korumada Çok vatandaşlık Meselesine Bakış. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1), 143-164.

Yıldız, Y. (2021). Terör Örgütü Üyeliği Sebebiyle Vatandaşlıktan Çıkarmanın Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(2), 311-340.

Waldron, J. (2000). *Cultural Identity and Civic Responsibility*. İçinde: W. Kymlicka & W. Norman (Ed.), *Citizenship in Diverse Societies*. Oxford University Press.

Williams, S. (2019). *Rethinking Stateless Nations and National Identity in Wales and the Basque Country*: Palgrave Macmillan Cham.